

UDK: 008(430:497.11)
Bibliid 0543-3657, 65 (2014)
God. LXV, br. 1153-1154, str. 191-206
Izvorni naučni članak
Primljen: 9. februar. 2014.

Ana JOVAŠEVIĆ¹

Savremene kulturne veze Nemačke i Srbije

SAŽETAK

Predmet ovog rada je predstavljanje i analiza istorijskog razvoja spoljne kulturne politike SR Nemačke i organizacija koje su njeni nosioci prema Srbiji, kroz analizu karakteristika njene kulturne politike prema različitim državama, a posebno mesta, uloge i značaja koje pojedine institucije, kao glavni poslenici nemačke kulture, imaju u ostvarivanju ciljeva ove politike i izgradnji, unapređenju i poboljšanju međusobnih kulturnih odnosa i saradnje Srbije i Nemačke. U ovom radu biće govora o pojmu, ciljevima i karakteristikama i realizaciji spoljne kulturne politike SR Nemačke uopšte, i u odnosu na Srbiju. Analizirana je uloga pojedinih organizacija kao nosilaca nemačke kulture u inostanstvu. Kroz opis i analizu aktivnosti ovih organizacija dobija se jasnija slika kakvu zvaničnu državnu spoljnu kulturnu politiku Nemačka vodi prema Srbiji i koje su njene osobenosti.

Ključne reči: Nemačka, spoljna kulturna politika, Srbija, međunarodna kulturna saradnja, organizacije.

Uvod

Srbija, iako sa brojnim prekidima, ima dugogodišnju saradnju sa Nemačkom. Privredni i politički odnosi začeti su još u 19. veku kada su 25. decembra 1882. godine zaključena dva bilateralna ugovora² i to: 1) Trgovinski ugovor i 2) Konzularna konvencija. No, ipak se o savremenim političkim odnosima ovih država može govoriti tek od perioda posle Drugog svetskog rata. Odnosi Srbije, odnosno tadašnje SFRJ i Zapadne Nemačke, ponovo su počeli da se izgrađuju kako na kulturnom tako i na društveno-političkom i privrednom planu. Ti odnosi bili su opterećeni brojnim problemima nastalim

¹ Institut für Kultur und Medien management, Freie Universität, Berlin, e-mail adresa: ana.jovasevic@gmail.com.

² Branko Pavlica, *Privredni i politički odnosi Srbije sa Nemačkom, 1882-2005*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008, str. 267.

kao posledica neprijateljstva u toku oba svetska rata, kao što su „reparacije, obeštećenje žrtava nacizma i brojna politička emigracija koja je dugo vremena bila najaktivnija upravo na području SR Nemačke“.³ Zbog toga je ponovno uspostavljanje političkih, pa i svih drugih veza dveju država išlo teško.

Osim toga, saradnju je otežavala i činjenica da je Savezna Republika Nemačka prekinula diplomatske odnose sa Jugoslavijom zbog potpisivanja diplomatskih odnosa sa Demokratskom Republikom Nemačkom 1957. godine. Takav stav Jugoslavije nije bio u skladu sa Holštajnovom doktrinom koje se Savezna Republika Nemačka pridržavala. Ona je izričito odbacivala diplomatske odnose sa državama koje imaju odnose sa DR Nemačkom. Ali, „prekidom diplomatskih odnosa nije došlo do prekida ekonomske razmene, već se ona i dalje povećavala, da bi ponovo uspostavljanje odnosa učinila neophodnim posle određenih političkih promena u samoj Saveznoj Republici.

Jugoslovensko-zapadnonemačkim odnosima umnogome je davala karakter brojna jugoslovenska radna snaga zaposlena u Saveznoj Republici Nemačkoj što, zajedno sa velikom ekonomskom razmenom i razvitkom političkih odnosa, ukupne odnose čini izvanredno razvijenim i prijateljskim“⁴. SFR Jugoslavija i SR Nemačka obnovile su saradnju 1968. godine. Njihovi bilateralni odnosi danas su, na prvom mestu, određeni delovanjem diplomatske misije, kao zvanične državane politike. Demokratske promene u oktobru 2000. označile su početak novih odnosa, kako na političkom i privrednom, tako i na kulturnom planu. Nemačka kroz bilateralne projekte, kao i do kraja 2005. godine kroz projekte Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu, pruža punu podršku demokratskim vlastima na uspostavljanju moderne i evropski orijentisane Srbije.

U prvom planu nemačke spoljne politike prema Srbiji jeste puna podrška političkim i ekonomskim reformama radi očuvanja stabilnosti u zemlji. Za SR Nemačku, Srbija ima veoma važnu ulogu u očuvanju stabilnosti u regionu, pa je tako i angažman Nemačke kroz različite projekte u Srbiji usmeren ka „demokratizaciji, jačanju pravne države i izgradnji infrastrukture kao temelja za uspešan razvoj privrede“.⁵

Uloga i značaj spoljne politike država

Spoljna politika je definisana još šezdesetih godina prošlog veka kao „aktivnost jedne države i njeno delovanje u odnosima sa drugim državama, u okviru međunarodne zajednice i međunarodnih odnosa, ali motivisano vlastitim interesima“. Ti odnosi su nadgledani i kontrolisani sa ciljem da se poveća dobit od bilateralne i multilateralne saradnje. Spoljna politika je osmišljena da čuva nacionalni interes i nacionalnu sigurnost, kao i ideološke

³ Vladan Gavranov i Midrag Stojković, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1972, str. 227.

⁴ Vladan Gavranov i Midrag Stojković, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, ibid., str. 227.

⁵ www.belgrad.diplo.de, pristupljeno 24.01.2010.

ciljeve i ekonomski prosperitet, što se može postići kroz mirnodopsku saradnju između naroda ili eksploataciju, kakav je čest slučaj bio u prošlosti.

Ona određuje kako će jedna država sarađivati sa drugim državama na ekonomskom, političkom, društvenom i vojnom planu – i u manjem obimu, ali danas sve značajnijem, kako će se odnositi prema nedržavnim akterima. Tako se može govoriti o spoljnoj politici u užem smislu kao isključivo političkoj aktivnosti – npr. diplomatiji i vojnim odnosima, i spoljnoj politici u širem smislu koja obuhvata celokupne odnose jedne države sa stranim akterima – npr. u ekonomsko-trgovinskim, kulturnim, obrazovnim i sportskim odnosima.

Teoretičari spoljne politike imaju različita mišljenja o nosiocima te politike i neki od njih „određuju državu kao izvoriste spoljne politike“.⁶ Drugi smatraju da tu politiku vode „i drugi subjekti međunarodnih odnosa, „iznad“ i „ispod“ nivoa države, pojedini politički pokreti, međunarodne organizacije, regionalne integracije (Evropska unija), vojni savezi, crkve“.⁷ Takav stav bliži je savremenoj spoljnoj politici, koja se danas sve češće tumači kao uređenje političko-društvenih, ekonomskih i kulturno-obrazovnih međunarodnih odnosa. Opravdanost takvog mišljenja je u tome što osim uređenja političko-ekonomskih odnosa, kultura i obrazovanje imaju sve veći značaj u izgradnji i poboljšanju odnosa među državama. U savremenoj političkoj teoriji koriste se različiti termini koji označavaju „međunarodne kulturne odnose“, tako se ovaj pojam često zamenjuje pojmovima „kulturna diplomatija“, „međunarodna kulturna saradnja“, „kulturna razmena“ i „međunarodna kulturna politika“.⁸ Bez obzira koji se od ovih izraza upotrebljava, kultura se smatra jednom od tri glavne komponente spoljne politike države, zajedno sa ekonomijom i politikom.

Pojam i zadaci spoljne kulturne politike

Gotovo sve države su u prošlosti vodile neke oblike spoljne politike prema drugim zemljama. Do prošlog veka, ta politika uglavnom nije bila definisana i često se menjala od društveno-političkog konteksta, a bila je uslovljena i nedefinisanošću država i njihovih pravnih sistema, čestim promenama granica i ratovima. Ipak, postojala je razmena kako materijalnih, tako i nematerijalnih dobara. Postojale su i diplomatske misije koje su vodile pregovore, potpisivale sporazume, ugovarale pakte, a možemo govoriti o „diplomaciji“ kao pojmu koji postoji koliko i interakcija među narodima. Ako kulturnu diplomatiju definišemo kao „razmenu ideja, informacija, vrednosti, sistema, tradicije, verovanja, umetnosti kao i drugih aspekata kulture, u cilju podsticanja i negovanja međusobnog razumevanja“⁹, onda možemo govoriti

⁶ Ivo Visković, *Spoljna politika, Repetitorijum*, Beograd, 2005, str. 7.

⁷ Ivo Visković, *Spoljna politika*, ibid., str. 7.

⁸ Margaret Dž. Vizomirski i Sintija P. Šnajder, *Kulturna diplomatija*, Balkankult, Beograd, 2006, str. 19.

⁹ M. C. Cummings Jr, *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Centar za umetnost i kulturu, 2003. godine, str. 1. prema Margaret Dž. Vizomirski i Sintija P. Šnajder, *Kulturna diplomatija*, op. cit., str. 101.

da je i kulturna diplomatija, kao instrument spoljne kulturne politike vekovima bila praksa.

Istraživači, putnici, putopisci, nastavnici, prosvetitelji, umetnici, pa čak i avanturisti mogu se smatrati prvim ambasadorima ili neformalnim kulturnim diplomatama. Uspostavljanje redovnih trgovačkih puteva omogućilo je česte razmene informacija i kulturnih dobara između trgovaca i predstavnika vlasti. Svi ti oblici kulturne razmene mogu se identifikovati kao rani primeri kulturne diplomatije, a svaka interakcija sa različitim kulturama u prošlosti, kao i danas, označava važan oblik kulturne razmene ili kulturnog dijaloga. Kulturna razmena može se odvijati u različitim oblastima umetnosti, nauke i privrede. Takve razmene podrazumevaju komunikaciju i poštovanje između kultura i kulturnih aktera koji su uključeni i koja se odvija na osnovu razumevanja odgovarajućih vrednosti. Cilj što boljeg razumevanja jeste da se omogući bolja interakcija i saradnja. Kulturna diplomatija je pokretanje ili olakšavanje takve razmene sa ciljem dugoročne koristi, bilo da promoviše nacionalne interese, da izgrađuje odnose ili da unapređuje društveno-kulturno razumevanje.¹⁰

U spoljnoj politici koja određuje međunarodne odnose mogu se razlikovati dva pristupa: „tvrda moć“ i „meka moć“.¹¹ „Meka moć“ je opisana kao: „sposobnost da se ubedi kroz kulturu, vrednosti i ideje“, za razliku od „tvrde moći“, koja „osvaja ili prisiljava kroz vojne moći“. Slično tome, britanski politički *think-tank* Demos definiše „tvrdu moć“, kao „mogućnost da se prisili“, a „meku moć“ kao „sredstvo za privlačenje i ubeđivanje“.¹² Istorijski posmatrano pristup „tvrde moći“ u sprovođenju spoljne politike i građenju međunarodnih odnosa bio je češće primenjivan. Ipak, u 20. veku, na svetskoj sceni se sve više javlja potreba za međusobnom saradnjom na novim nivoima i unapređenjem diplomatije, te se tu otvara prostor za spoljnu kulturnu politiku kakvu danas poznajemo. Tako da se može reći da spoljna kulturna politika predstavlja sastavni deo političkih odnosa i političkih aktivnosti jedne države prema drugoj.

Kroz istoriju se kultura često koristila kao sredstvo iskazivanja državne ili vladarske nadmoći i izgradnje dugotrajnih odnosa između naroda. Objektivno gledano, u spoljnoj kulturnoj politici uloga kulture i kulturne razmene – odnosno spoljne kulturne politike – bila je poželjna, ali ne i obavezna praksa. Iako se kroz kulturnu razmenu i saradnju mogu podsticati i jačati odnosi između država, ta praksa je podređena društveno-pravnim odnosima, zakonima, konvencijama, bilateralnim i multilateralnim ugovorima, kao i vojnim i ekonomskim odnosima tih država. To potvrđuje i raskorak između sredstava koja se posvećuju kulturnoj diplomatiji sa inostranstvom i formalnoj diplomatiji. Akteri spoljne kulturne politike tvrde da danas, više nego ikada pre, kultura i kulturna razmena i saradnja imaju značajnu ulogu u međunarodnim odnosima i opravdano traže da im se taj značaj i prizna, jer

¹⁰ www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy, pristupljeno 11.01.2010.

¹¹ Jean. S. Nye Jr, *Soft power, Foreign policy*, 1990, str. 164.

¹² K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007, str. 23.

„kulturna razmena nam pruža mogućnost da razumemo sličnosti i, tamo gde postoje razlike, da razumemo motivaciju i ljudskost koje se nalaze u njima”.¹³ Ovi atributi određuju kulturu kao kritički forum za pregovaranje i medijum saradnje za iznalaženje zajedničkih rešenja, „forum za nezvaničnu izgradnju političkih odnosa, koji otvara prostor za pregovaranje sa državama gde politički odnosi nisu pogodni”.¹⁴

Ti akteri ne traže da spoljna kulturna politika bude jedini instrument javne diplomatije i međunarodnih odnosa, ali naglašavaju vrednosti kulturnih aktivnosti koje se zasnivaju na njihovoj nezavisnosti i slobodi, kroz predstavljanje i povezivanje, na prvom mestu ljudi (grupa i pojedinaca), a ne državnih i političkih pozicija. U prilog tome govori to da se „danas sve više udaljavamo iz sveta gde ovi pojmovi pripadaju svetlu elite, nepromenljivih i tradicionalnih kulturnih obeležja koja su bila deo ambadorsko-političkih ugovora, u svet gde je kultura medijum između ljudi na masovnom planu”.¹⁵ Koncept kulturne razmene *Many-to-many* se sve više razvija i ostavlja efekte, tako da kulturna diplomatija sada direktno utiče i može, čak, i da usmerava tradicionalne forme javne diplomatije. Njeni akteri žele da se značaj međunarodne kulturne saradnje prizna i naglašavaju raznolikost nacionalnih pristupa u rešavanju ovog pitanja, kao i univerzalni izazov pronalaženja uspešne veze između kulture i politike.

Pre nego što je spoljna kulturna politika dobila na državnom, odnosnom međunarodnom značaju koji danas nosi, kulturna diplomatija u prošlosti tumačena je više kao entuzijazam i avanturistički duh pojedinaca, koji su u prošlosti, u vremenu kada još tehnologija nije omogućila da pokretljivost bude pojednostavljena kao danas, putovali, širili kulturni uticaj naroda iz kog su dolazili i preuzimali uticaje naroda koje su sretali – i smatrana je više privatnom inicijativom, a ne državnom sferom. Ipak, ovako idealistički postavljeno viđenje međunarodnih kulturnih odnosa ruše činjenice da su države upravo finansirale ta putovanja, poput putovanja Kolubma i Marka Pola ili istraživača koji su pratili Napoleona na njegovim ekspedicijama u Egiptu.¹⁶

Može se zaključiti da je međunarodna kulturna saradnja vrlo rano postala sastavni deo političkih odnosa i ona se može ispoljavati na različite načine i imati različite nivoe primene. Na prvom mestu, shvaćena kao politička aktivnost, vođenje spoljne kulturne politike javlja se od strane javnog sektora – odnosno državne vlade i drugih državnih organa koji međunarodne odnose, odnosno kulturnu sferu tih odnosa, koriste za promociju nacionalnih i regionalnih interesa, pružanje informacija o zemlji ili regionu porekla, stvaranje slike o toj zemlji, posebno njenom narodu i kulturi, poboljšavanje ili promenu imidža i imaju jasnu nameru da promovišu svoje vrednosti i kulturu.

¹³ Igor Janev, *Teorija međunarodne politike i diplomatije i nova definicija politike*, Institut za političke studije, Beograd, 2006, str. 66-75.

¹⁴ Igor Janev, *Kulturna diplomatija*, Institut za političke studije, Beograd, 2004, str. 170-178.

¹⁵ I. Janev, *Diplomatija*, Institut za političke studije, Beograd, 2013, str. 426-444.

¹⁶ Antioan Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 1974, str. 27.

Te aktivnosti često uključuju i ekonomsku dobit, unapređenje bilateralne i multilateralne saradnje sa međunarodnim partnerima, promociju političkih stavova, vrednosti i ubeđenja u inostranstvu. Mogu pružati i alternativu tradicionalnoj diplomatiji, kada zvanično pregovaranje, na primer, iz nekog razloga nije moguće. Dok je u prošlosti državno sponzorisanje i podrška kulturnoj diplomatiji bila povezana sa namerom da se nametne određeni način života na drugom prostoru, u novije vreme fokus se menja: od agresivnog nametanja do transparentnog i nesebičnog nuđenja kulture. Ipak, u primerima državnog sponzorisanja kulturne diplomatije i uticanja na spoljnu kulturnu politiku postoji jasna namera: svaka država je zainteresovana za prenos informacija o sopstvenim vrednostima i načinu života sa ciljem negovanja simpatija ili prihvatanja istih. Rezultat su bolje ekonomske i političke veze sa drugim zemljama. Nacionalna kultura se na taj način koristi da promoviše naciju i poboljša njeno mesto na međunarodnoj sceni.

Kao drugi akter spoljne kulturne politike jedne zemlje javlja se civilni sektor – civilno društvo. Nevladine organizacije i institucije kroz međunarodne kulturne odnose, delujući van javnog sektora ili u saradnji sa njim, podržavaju interes svog regiona ili zemlje, podižu svest o određenom kulturnom pitanju i motivisane su mogućnostima da razviju i podstaknu kulturnu platformu za međusobnu razmenu. U osnovi, trebalo bi da su vođeni filantropskim razlozima da podrže i ojačaju međukulturne odnose, a njihove aktivnosti mogu poprimiti oblik saradnje kroz razmenu korisnih stručnih informacija, baza znanja, asocijacije ili umrežavanje. Prakse nezavisne ili polunezavisne spoljne kulturne politike, odnosno posredničkih institucija, kao što je Gete institut, nude primere moderne informativno-kulturne razmene zasnovane na nacionalnim kulturnim strategijama spoljne kulturne politike. Ovakav način razmene je u znatno većem obimu nego pojedinačni programi razmene i olakšava mobilnost pojedinaca iz obe kulturne i akademske scene. Dobri primeri su, takođe, *Erasmus* program ili bilateralni programi za razmenu umetnika. Motivacija individualnih umetnika, akademika i stručnjaka, koji su angažovani na direktnim razmenama kulture, ogleda se u tome da dobiju priliku da pokažu svoj rad i sposobnosti, ali i da nauče o drugima i od drugih. Ona je najčešće lična i ne mora imati političku ili ekonomsku dimenziju.

Međunarodna kulturna razmena koja je započeta u sferi privatnog sektora i privatnih inicijativa odvija se i danas. Privatne kompanije i drugi zainteresovani akteri iz lukrativnog sektora često učestvuju u međunarodnoj kulturnoj saradnji sa ciljem podizanja svesti o svojim aktivnostima na međunarodnom planu, čime bi sebi omogućile najoptimalnije radne uslove; one se uključuju na polju kooperativne društvene odgovornosti¹⁷ i tako

¹⁷ Corporate Social Responsibility (CSR) je pojam za koji još ne postoji tačno utvrđen i opšteprihvaćen kriterijum šta sve obuhvata. Imajući u vidu da je primarna uloga biznisa stvaranje radnih mesta i podizanje materijalnog blagostanja u društvu, CSR se generalno shvata kao način na koji kompanije ostvaruju ravnotežu između ekonomskih, ekoloških i društvenih imperativa, istovremeno ispunjavajući svoje poslovne ciljeve i očekivanja svojih vlasnika/akcionara. Primenom CSR se očekuje ne samo ispunjavanje zakonskih obaveza preduzeća, već i da se ode korak dalje i investira u društveni razvoj i očuvanje životne sredine – www.smartkolektiv.org/cms/item/csr/sr/O+CSR-u.html, pristupljeno 14.03.2010.

obezbeđuju uspeh u investiranju i radu na novom međunarodnom tržištu. Ta globalna preduzeća nisu samo važan put preko kog se neformalna kulturna razmena odvija, već su zainteresovana za interkulturalnu komunikaciju i interkulturno učenje, kao sredstvo za poboljšanje svoje efikasnosti i prakse.

U korporacijama i preduzećima, kroz konstantno razvijanje oblasti korporativne društvene odgovornosti i društveno odgovornih ulaganja, razvijaju se mnoge inicijative da se pomogne u jačanju dijaloga, razumevanja i poverenja između naroda i kultura. U svakoj prilici, kad je pojedinac u inostranstvu ili kad radi u stranoj kancelariji, javlja se mogućnost da deluje kao nezvanični kulturni diplomata. Fondacije privatnog sektora posluju u sve većem broju zemalja i regiona širom sveta. U mnogim slučajevima njih finansiraju vlasnici firmi privatnog sektora, ali, bar zvanično, rade nezavisno od njih u nekomercijalne svrhe. Podržavajući projekte i manifestacije u lokalnim zajednicama u domaćem i međunarodnom kontekstu, oni nude drugačiji način kontakta između različitih kultura i zato su važni akteri kulturne razmene i međunarodnog dijaloga.

Pregled razvoja kulturnih odnosa Nemačke i Srbije

Kulturna razmena (saradnja) Nemačke i Srbije, posmatrano iz istorijskog ugla može se posmatrati u dva perioda.

Prvi period se odnosi na 19. vek kada dolazi do uspostavljanja kulturne razmene između ovih država, čak i mnogo pre nego što je ta saradnja i zvanično uspostavljena potpisivanjem međudržavnih ugovora. To je period u kome se posebno ističe aktivnost Vuka Karadžića i njegovih prosvetiteljskih ideja zadojenih u višedecenijskoj saradnji sa uglednim nemačkim kulturnim poslenicima. Tek potom slede i zvanični kulturni odnosi u sklopu kulturnih politika Nemačke i Srbije. Privredni i politički odnosi, kojima nužno slede i kulturni odnosi, institucionalizovani su 25. decembra 1882. godine. Tada su, naime, zaključena dva bilateralna ugovora¹⁸ koji čine pravnu osnovu ove međudržavne saradnje. To su: 1) Trgovinski ugovor i 2) Konzularna konvencija.

No, intenzivni i sadržajni politički i kulturni odnosi i saradnja ovih dveju država predstavljaju odliku 20. veka. Odnosi Srbije, odnosno tadašnje SFR Jugoslavije i Zapadne Nemačke, ponovo su počeli da se izgrađuju kako na kulturnom tako i na društveno-političkom i privrednom planu. Ti odnosi bili su opterećeni brojnim problemima nastalim kao posledica neprijateljstva u toku oba svetska rata, kao što su „reparacije, obeštećenje žrtava nacizma i brojna politička emigracija koja je dugo vremena bila najaktivnija upravo na području SR Nemačke“.¹⁹ Zbog toga je ponovno uspostavljanje političkih, pa i svih drugih veza dveju država išlo teško.

¹⁸ Branko Pavlica, *Privredni i politički odnosi Srbije sa Nemačkom, 1882-2005*, op.cit., str. 267.

¹⁹ Vladan Gavranov i Miodrag Stojković, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, op. cit., str. 227.

Zapravo, pojam nemačke spoljne kulturne politike počeo je da se koristi početkom 20. veka i bio je povezan sa porastom broja nemačkog stanovništva koje je živelo u inostranstvu, što je, pak, bilo uslovljeno ekonomskim faktorima: porastom nemačke industrije i trgovine. Posle „Versajskog mirovnog ugovora“, koji je zaključen 1919. godine, broj Nemaca ili osoba nemačkog porekla, koji su živeli u inostranstvu je porastao. Kao cilj ove politike prihvaćena je briga o ideji germanizma među tim stanovništvom. U ovom periodu su se ciljevi spoljne kulturne politike odnosili samo na nemačko stanovništvo u inostranstvu, održavanje jezičke i kulturne zajednice između naroda u zemlji i u inostranstvu, a nije bilo reči o tumačenju spoljne kulturne politike u današnjem smislu, koje podrazumeva podizanje svesti među narodima, razumevanje, izgradnju odnosa i saradnju.

Tek je u Vajmarskoj Republici, u okviru Ministarstva spoljnih poslova, 1920. godine otvorena Direkcija za germanizam u inostranstvu i kulturne odnose. Godine 1925. otvoren je Servis za nemačku akademsku razmenu (DAAD) sa misijom da organizuje razmenu studenata i predavača sa inostranstvom – sa pravim zadatkom međunarodne kulturne razmene, za razliku od brige o germanizmu u inostranstvu. Nešto kasnije su u okviru Nemačke akademije (DA) postavljeni okviri i za Gete institut sa ciljem promovisanja nastave nemačkog jezika u inostranstvu.²⁰ Danas je za spoljnu kulturnu politiku Savezne Republike Nemačke zaduženo Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke.

Spoljnu kulturnu politiku SR Nemačke u savremenom smislu i njen istorijat možemo posmatrati u periodu posle završetka Drugog svetskog rata, u maju 1945. godine. Kada se nemački *Reich* raspao, upravljanje državnom vlašću preuzele su četiri države: Sjedinjene Američke Države, Francuska, Velika Britanija – koje su, nešto kasnije, bile obeležene kao „zapadni blok“ i „gvozdenom zavesom“ odvojena SSS Rusija – koja je predstavljala „istočni blok“. Kada je reč o spoljnoj kulturnoj politici Nemačke i njenom sprovođenju, podrazumevamo njeno delovanje samo pod upravom „zapadnog bloka“.

Prekinuti diplomatski odnosi u periodu rata i nešto pre njega, usled nacional-socijalističkog režima, uticali su i na prekid u kulturnoj diplomatiji. Obnova međunarodnih kulturnih odnosa Savezne Republike Nemačke posle Drugog svetskog rata otpočela je tek 1950. godine kada se uspostavila Zajednička kancelarija između Savezne kancelarije i Visokog saveznog komiteta. Iako bez zvanične saradnje, u ovom periodu postojala je nezvanična „međunarodna kulturna saradnja“ Nemaca u „zapadnom bloku“ i tri države koje su upravljale tim blokom. U prvim godinama, čak se može govoriti i o prvim decenijama posle rata, nasledstvo prethodnog režima igralo je značajnu ulogu, u negativnom kontekstu.

Akteri nemačke kulturne diplomatije uvek su morali da uzimaju u obzir mogućnost da određene aktivnosti, koje bi se smatrale potpuno normalnim od strane njihovih nekadašnjih protivnika, mogu podstaći sećanja ili predrasude na štetu slike o Nemačkoj koju su oni želeli da predstave. Drugi

značajan problem nemačke kulturne diplomatije bio je u činjenici da je nekadašnji glavni grad – Berlin, koji je pored društveno-političkog centra, predstavljao i kulturnu prestonicu, sada bio podeljen i okružen sovjetskom vlašću. Nova prestonica Bon nije davao znake da može postići kulturni značaj.

Sledeću „prepreku“ u kulturnoj obnovi nove države predstavljalo je i to da su samo tri petine nemačkih univerziteta bili u „zapadnom bloku“, dok su i mnogi centri kulture (poput Vajmara) ostali u Istočnoj Nemačkoj. Teška kulturna pozicija Nemačke, u posleratnom periodu, odnosila se i na značaj nemačkog jezika u Evropi. Engleski i francuski jezik ubedljivo odnose pobedu, ali se, ipak, ne može zanemariti činjenica da se 90 miliona stanovnika u Nemačkoj, Austriji, u delu Švajcarske i među drugim manjinama i dalje služe nemačkim jezikom. Takođe, veliki broj imigranata, koji su posle Prvog i Drugog svetskog rata otišli u Severnu i Južnu Ameriku, šire svoj jezik, ali i kulturu van granica autentično nemačkog govornog područja.

U periodu državne, a time i kulturne obnove, što dalje uslovljava i obnovu kulturne diplomatije nemačke države, važnu ulogu preuzimaju Savezno ministarstvo spoljnih poslova i Ministarstvo obrazovanja. Pravna pitanja su ostavljena svakoj pokrajini²¹ države pojedinačno, što usložnjava međunarodne kulturne konvencije. Savezna država mora sačekati potvrdu svih saveznih pokrajina pre nego što Savezna Država Nemačka može da potpiše sporazum.²² U junu 1950. godine Kancelarija je preuređena u Odeljene spoljnih poslova, da bi 1951. bilo stvoreno Savezno ministarstvo spoljnih poslova, na čijem čelu je bio Konrad Adenauer. Godine 1950. Savezna Republika postala je pridruženi član Saveta Evrope, a sledeće godine punopravni član. Iste godine postala je i članica Unescoa i ove novine su značile prekretnicu u spoljnoj politici Nemačke koja se okreće razvoju kulturne diplomatije/spoljne kulturne politike. Uspostavljani su „kulturni ugovori“ sa inostranstvom, prvenstveno na polju nauke, studentske razmene i umetničke saradnje.

Bilateralni ugovori su se u prvoj liniji uspostavljali između „zapadnog bloka“ kojim su, podeljeno, upravljale Britanija, Francuska i Sjedinjene Američke Države i tih država. Prvi je potpisan 1953. godine, a ostali bilateralni sporazumi su sledili u narednim godinama. Formirala su se nemačko-inostrana društva. *Deutsches Auslands-Institut* koji je osnovan još 1917. godine, 1951. godine obnovio je svoju delatnost kao Institut za međunarodne odnose u Štutgartu. Gete institut u Minhenu je takođe ponovno uspostavio svoju aktivnost, prekinutu zbog Drugog svetskog rata tražeći finansijsku pomoć od države.

²¹ Prema Osnovnom zakonu (Ustavu) SR Nemačke od 23.05.1949. godine sa izmenama od 8.10.2008. godine određeno je: u članu 73. da Savezna država ima isključivo zakonodavnu nadležnost, između ostalog, u zaštiti nemačkog kulturnog dobra protiv iznošenja u inostranstvo (tačka 5.a) i u pravnoj zaštiti industrijske svojine, autorskih i izdavačkih prava (tačka 9), dok je u članu 74. određena konkurentna nadležnost Savezne države i zemalja: regulisanje pomoći u obrazovanju i unapređenju naučnog rada (tačka 13).

²² Antoan Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, op.cit., str. 103.

Pored uspostavljanja diplomatskih misija u inostranstvu, ponovo su otvarane nemačke škole i radilo se na uspostavljanju nastave nemačkog jezika. U tome je najznačajniju ulogu, kao i danas, imao Gete institut. Istovremeno i druge ranije osnovane institucije studentske razmene, kao što su DAAD (Nemačka služba za akademsku razmenu) i fondacija Aleksandra Humbolta, obnovile su svoju delatnost. Ovi akteri i danas imaju centralnu ulogu u spoljnoj kulturnoj politici Nemačke. Takođe su osnovani Carl Duisberg Society (1949), Inter Nationes (1952), Deutscher Kunstrat (Nemački umetnički savet, 1954), Deutscher Musikrat (Nemački muzički savet, 1955) koji su podsticali međunarodne kulturne odnose, razmenu između Nemačke i inostranstva i pružali podršku saradnji u različitim oblastima kulturnog i umetničkog života.

U ovom periodu osim uspostavljanja veza sa inostranstvom, radilo se i na izgradnji unutrašnje infrastrukture, između Ministarstva i drugih ministarstava u državi, sa drugim partnerima zemalja Nemačke, ali i privatnim sektorom. Spoljna kulturna politika Nemačke bila je decentralizovano zasnovana i njom je upravljalo Ministarstvo spoljnih poslova i njegova tela na različitim nivoima, ali i neke nedržavne institucije. Činjenica da administrativni centar nije ujedno bio i kulturni centar, kao i to da nije postojao samo jedan kulturni centar, već više njih, kao i decentralizovana državna uprava podeljena na savezne pokrajine, dovela je do toga da su modeli Francuske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država u oblasti spoljne kulturne politike odbijeni – i pored težnje ovih država da kontrolišu i ovaj segment nove nemačke države. Diter Zatler koji je tada upravljao kulturnim sektorom Ministarstva spoljnih poslova preuzeo je zadatak stvaranja nemačkog sistema kulturne diplomatije i postizanje njegove uspešnosti. U ovom periodu, kroz kulturne pregovore, bilateralne i multilateralne prirode, svest o Nemačkoj u inostranstvu se menjala. Podizanje svesti o Nemačkoj i unapređenje imidža države i danas je jedan od glavnih ciljeva spoljne kulture politike Nemačke. Osim uspostavljanja kulturne diplomatije između Nemačke i inostranstva, Zatler je uspostavljao i jačao odnose između različitih nivoa decentralizovane državne uprave, ali i privatnog sektora. Kulminacija ovih aktivnosti potvrdila se 1960. godine kada je upravljanje nad nemačkim kulturnim institucijama u inostranstvu preuzela privatna institucija Gete institut.

Kulturna diplomatija²³ se, kao instrument spoljne kulturne politike, vrednovala kao segment tradicionalne javne diplomatije, a ne kao opšta ideja kulturne razmene i saradnje između naroda – „meka sila“ razumevanja i zajedničkog života, kako se kulturna diplomatija u savremenom smislu tumači. Savet za kulturnu politiku osnovan je 1960. godine kao savetodavno telo sastavljeno od članova koji ne dolaze iz političkog već iz kulturnog života Nemačke. Oni su se sastajli nekoliko puta godišnje i po njihovim smernicama Direkcija za kulturne odnose morala se upravljati. Ta direkcija je sarađivala sa mnogim organima van Ministrastva spoljnih poslova, kao što su Ministarstvo

²³ Dokument: „Spoljna kulturna politika – Koncept 2000“, Berlin, 2000, str. 67-79.

unutrašnjih poslova, Ministarstvo za naučno istraživanje i Ministarstvo za porodicu i omladinu. Odgovornost za spoljnu kulturnu politiku snosi Savezna Država Nemačka i tu politiku sprovodi prvenstveno Savezno ministarstvo spoljnih poslova – odnosno Direkcija za kulturne odnose. Ova Direkcija snosi odgovornost za spoljnu kulturnu politiku i finansijsku politiku, daje smernice, alocira sredstva i učestvuje u nekoliko *decision-making* tela, zajedno sa drugim predstavnicima Savezne države i ministara obrazovanja pokrajina Nemačke. Udeo Direkcije je donekle ograničen i delegiran, te Savezno ministarstvo spoljnih poslova i Direkcija za kulturne odnose podržavaju nekoliko institucija i organizacija u njihovoj delatnosti u inostranstvu.

Gete institut i spoljna politike Nemačke

1. Istorijski razvoj Gete instituta u svetu

Gete institut je osnovan 1951. godine. Prva faza rada Gete instituta obuhvata stvaranje nove ustanove i principa po kojima će ona delovati. Prvobitna misija Gete instituta bila je nastava nemačkog jezika i ona je sprovedena kroz obuku nastavnika nemačkog jezika u Nemačkoj. Prvi kursevi jezika koje je pokrenuo Institut organizovani su u Bad Rajhenhalu 1953. godine, ali su zbog sve veće potražnje otvoreni i novi centri u Murnau i Kohelu. Izabrane su male i idilične sredine, koje su predstavljale posleratnu Nemačku u najboljem svetlu, te se na taj način aktivnosti – osim nastave jezika, proširuju i na povratak ugleda Nemačke u očima stranaca. A, od 1953. do 1955. godine osim obuke nastavnika, Gete institut počinje da obezbeđuje program kulturnih dešavanja koji prate kurseve.

U drugoj fazi delovanja, koja traje od 1960. do 1970. godine, Gete institut prolazi kroz znatne promene. Iako je fokus i dalje na učenju nemačkog jezika, kao što se može primetiti na kraju prethodne faze, osim nastave jezika i promišljanja o načinu učenja jezika, program se sve više obogaćuje i kulturnim domenom i uviđa se da je veza jezika i kulture neraskidiva. Godine 1959/60, na inicijativu šefa umetnosti sektora Ministarstva inostranih poslova Ditera Zatlera, Gete institut postepeno preuzima sve nemačke kulturne institute u inostranstvu. To je i vreme početka razvoja široke međunarodne mreže Instituta i sve intenzivnije spoljne kulturne politike Nemačke prema inostranstvu.

Za period od 1960. do 1970. godine značajan je uticaj studentskih protesta i Gete institut sve više širi svoje područje delovanja i prilagođava program kulturnih dešavanja novim okolnostima – u svoje programe uključuje društveno-političke teme i avangradnu umetnost. Osim segmenta kulture, kao nerazdvojivog od jezika, uviđa se i važnost društveno-političkih tema, jer jezik i kultura jednog naroda ne mogu biti izdvojeni od društva i politike i međusobno se uslovljavaju.

Poslednja faza rada Gete instituta obuhvata period od 1970. do 1990. godine i vreme pada Berlinskog zida. Delujući u ime Saveznog ministarstva

spoljnih poslova lord Ralf Darendorf razvija „vodeće principe za spoljnu kulturnu politiku i kulturni rad u inostranstvu“ uključujući dijalog i partnerstva, koji su proglašeni trećim stubom nemačke spoljne politike. Za vreme Vili Brantovog upravljanja koncept „proširene kulture“ postaje osnova aktivnosti Gete instituta.²⁴ Ministarstvo spoljnih poslova i Gete institut potpisuju opšti sporazum 1976. godine, kojim se određuje status Gete instituta kao nezavisne kulturne institucije, a time i njegove obaveze i zadaci koje obavlja u svrhu spoljne kulturne politike. Gete institut sprovodi 1980. novi koncept o smeštaju instituta u Nemačkoj. Ranije locirani instituti u malim gradovima, uglavnom u Bavarskoj, sele se u veće gradove i univerzitetska naselja.

Pad Berlinskog zida krajem 1989. godine označava prekretnicu kako za celu državu, tako i za delatnost Gete instituta. On svoje aktivnosti od 1990. godine uglavnom koncentriše u istočnoj Evropi, gde su otvorene mnogi instituti. Od velikog značaja za poslednju fazu rada Gete instituta ima „Koncept 2000“, dokument o spoljnoj kulturnoj i obrazovnoj politici koji je donelo Savezno ministarstvo spoljnih poslova. Značajna je i 2001. godina i spajanje Gete instituta sa *Inter Nations*, potom proširenje Evropske unije novim državama članicama, kao i pomeranje težišta delovanja ka Africi i Aziji. Osim prezentacije Nemačke, tačke za kulturni dijalog i saradnju postaju sve važnije.

2. Gete institut Beograd

Gete institut u Beogradu osnovan je 1970. godine, posle otvaranja instituta u Mumbaju, Njujorku i San Francisku (1969) i Amsterdamu i Seulu (1968), a pre nego što su otvoreni u ostalim republikama nekadašnje Jugoslavije, i zato je predstavljao centar aktivnosti na prostorima bivše Jugoslavije.

Prvobitni naziv Gete instituta Beograd bio je Kulturno-informativni centar Beograd (KIC) i nastao je kao vid saradnje Nemačke i Jugoslavije, jer su razmena i susreti ljudi osnova kulturnih odnosa dve države. Po rečima tadašnjeg nemačkog saveznog ministra spoljnih poslova Hansa Diritra Genšera, „kulturni i informativni centar u Beogradu odražava visok kvalitet odnosa između naše dve zemlje. Sa Jugoslavijom osećamo se povezani mnogostrukim vezama, kako kroz istoriju, tako i u sadašnjosti. Politički dijalog između naših država, stalan razvoj privrednih odnosa, a pre svega lične veze stvorene sa jedne strane zahvaljujući velikom broju radnika, a sa druge strane brojim posetama turista, karakterišu raznovrsnost nemačko-jugoslovenskih odnosa“.²⁵

Centralna uprava Gete instituta u Minhenu pomagala je rad ovog instituta u Beogradu čiji je zadatak da pruži informacije o Saveznoj Republici Nemačkoj kroz bibliotečki rad i putem priredbi, a kroz rad jezičkog odeljenja zainteresovane upozna s nemačkim jezikom. Međutim, KIC nije težio samo

²⁴ www.goethe.de, pristupljeno 10.01.2010

²⁵ *Kulturni i informativni centar SR Nemačke*, KIC Beograd, Beograd, 1983, str. 1.

da prenese sliku o Nemačkoj, već i da nauči o našoj zemlji, narodima i kulturi, odnosno da se otvori prostor za dijalog i razumevanje. „Kulturni centar treba da pojasni da se spoljna kulturna politika ne iscrpljuje u jednostranom prikazivanju samog sebe i svojih tekovina, već da ona ističe svoj smisao tek u partnerskom davanju i primanju.“²⁶ a ministar Genšer je rekao „da će se mogućnosti ovog centra koristiti i sa ciljem da se nemačko-jugoslovenski dijalog produbi, a time učvrsti i mir u Evropi“, a zatim naglasio da je važno „unapređenje dijaloga, zajedničko učenje i prošireno uzajamno upoznavanje“.²⁷

Gete institut je posrednik između Savezne Republike Nemačke i inostranstva i instrument spoljne kulturne i obrazovne politike. Za programsku aktivnost značajna je sve veća težnja ka decentralizaciji. To znači da svaki region, odnosno svi instituti tog regionalnog centra, zavisno od prioriteta spoljne kulturne politike, dobijaju smernice od centrale u Minhenu o prioritetima i strateški važnim pitanjima za taj period od dve ili tri godine, što je definisano kroz regionalne strategije i ciljeve. Svaki institut regiona zadržava samostalnost u osmišljavanju i realizaciji aktivnosti koji će odgovarati na uočene potrebe. Osim ključnih aktivnosti u datom periodu, svakom institutu je ostavljen prostor i za samostalno osmišljavanje i stvaranje jednog programskog dela, što govori o pokušaju decentralizacije programskih aktivnosti. Instituti zadržavaju slobodu u osmišljavanju i predlaganju programskih sadržaja, uz poštovanje izvornosti kvaliteta, kreativnosti i inovacije, ali za njihovo konačno prihvatanje potrebno je da Skušтина, na preporuku Savetodavnog tela, da saglasnost. Time se, donekle, smanjuje samostalnost instituta, ali obezbeđuje kvalitet i izbor oslobođen pristrasnosti.

Gete institut postavlja međunarodno priznate standarde u nastavi i učenju nemačkog jezika kao stranog jezika. Organizuje kurseve jezika, sastavlja nastavne materijale, organizuje obuku nastavnika nemačkog jezika, doprinosi naučno-istraživačkom radu i učestvuje u inicijativama multilingvalnosti. Gete institut prati kulturne trendove u Nemačkoj i podstiče kulturnu saradnju širom sveta putem organizovanja kulturnih programa i doprinosa na raznim festivalima i izložbama, u oblasti filma, muzike, plesa, pozorišta, književnosti i prevodilačke delatnosti. Biblioteke i informacioni centri, forumi za diskusiju, različite stampane, zvučne i video publikacije imaju za cilj da oslikaju portret savremene Nemačke. Uloga Gete institut nije samo da daje sliku o Nemačkoj u inostranstvu, već da stvara interkulturni dijalog i „kulturnu dvosmernost“ koji će predstavljati „most“ između Nemačke i inostranstva, kojim će se prevazilaziti kulturne i političke granice.

Gete institut za svoja tri glavna cilja, kako je i definisano u Statutu, navodi promovisanje nastave nemačkog jezika u inostranstvu, podsticanje međunarodne kulturne saradnje i prenošenje sveukupne slike o Nemačkoj, čime se pružaju informacije o kulturi, društvu i politici. Zadatak Gete institut je: 1) da promoviše nemački jezik u osnovnom i visokoškolskom obrazovanju

²⁶ Kulturni i informativni centar SR Nemačke, *ibid.*, str. 1.

²⁷ Kulturni i informativni centar SR Nemačke, *ibid.*, str. 2.

i zapošljavanju – ali da bude i ključ za razumevanje, jer je jezik spona između ljudi u inostranstvu i Nemačke. Zadatak Gete instituta je da jača mesto nemačkog jezika na skali stranih jezika i postavlja standarde kvaliteta u nastavi nemačkog kao stranog jezika širom sveta; 2) da omogući pristup saznanjima i informacijama o Nemačkoj, njenom društvu, politici i kulturi. Nasuprot tome, mogu da se iskoriste mogućnosti koje nudi interkulturalni dijalog i pristupi važnim dešavanjima iz drugih regiona sveta i 3) da promovise razumevanje Evrope na globalnom nivou i razvija zajedničku evropsku perspektivu, jer su višejezičnost i svest o evropskom identitetu neophodni za jedinstvo Evrope.

Aktivnosti Gete instituta Beograd podeljene su po sledećim oblastima kao što su: 1) informativni centar i biblioteka, čiji rad obuhvata saradnju sa drugim bibliotekama, projekte podrške za individualnu stručnu kvalifikaciju i poboljšanje ponude biblioteka u zemlji; 2) saradnja u obrazovanju i nastavi nemačkog jezika: informacije, materijali i seminari za unapređenje nastave nemačkog jezika i stručne kompetentnosti nastavnika, podrška ustanovama koje drže kurseve nemačkog jezika, ispitnim centrima i centrima za nastavna sredstva i 3) kulturni programi u oblastima: nauke, književnosti, filma, muzike, medija, likovne i vizuelne umetnosti, pozorišta i plesa.

Zaključak

Spoljna kulturna politika, na prvom mestu, zalaže se za „predstavljanje Nemačke kao države sa živom, raznovrsnom i međunarodno priznatom kulturnom scenom“,²⁸ tako da možemo reći da kulturni program predstavlja osnovu delovanja spoljne kulturne politike Savezne Republike Nemačke. Zadatak kulturnog programa je da u inostranstvu prikaže sliku visokokvalitetnog i raznovrsnog umetničkog života i dostignuća u Nemačkoj i predstavlja Nemačku kao kreativnu, inovativnu, modernu i kulturnu državu Evrope. To se ostvaruje kroz predstavljanje nemačke kulture i umetnosti, pogotovo savremenog stvaralaštva, u inostranstvu. Ipak, to prikazivanje nemačke umetnosti u oblastima literature, filma, muzike, predstavljačkih i vizuelnih umetnosti u inostranstvu nije jednosmeran i statičan proces, već daje značajan doprinos interkulturalnom dijalogu i razumevanju.²⁹ Taj dijalog i saradnja nisu samo između posrednika spoljne kulturne politike Nemačke (npr. Gete instituta) i pojedinaca, organizacija i institucija u inostranstvu, već i između inostrane kulture i umetnosti sa jedne strane, i Nemačke sa druge – čime se ojačava saradnja Saveznog ministarstva spoljnih poslova i inostranih kulturnih institucija u Nemačkoj, a i podrška njihovim kulturnim programima i kulturnim nedeljama.

Pružila se i mogućnost inostranim umenticima da se predstave u Nemačkoj. Time Ministarstvo podržava ne samo nemačke projekte ili

²⁸ <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Aussenpolitik/KulturDialog/ZieleUndPartner/ZielePartner.html>.

²⁹ Dokument „Spoljna kulturna politika - Koncept 2000“.

umetnička osvarenja i kulturne vrednosti Nemačke u inostranstvu, već u duhu „kulturne dvosmernosti“ daje i finansijsku podršku kulturnim dostignućima drugih država, posebno zemljama u razvoju, što se najčešće obavlja preko Gete instituta, Instituta za inostrane kulturne odnose (Ifa) i saradnje sa privatnim inicijativama građana. Dobar primer te dvosmernosti su aktivnosti u okviru *Haus der Kulturen der Welt* u Berlinu.

Najveći deo delatnosti spoljne kulturne politike Nemačke predstavljaju aktivnosti iz oblasti kulture i umetnosti u inostranstvu. Najvažniji instrumenti ovih aktivnosti su: 1) podrška literaturi i književnosti – objavljivanje knjiga i kulturnih časopisa, briga o nemačkim bibliotekama i čitaonicama u inostranstvu, učestovanje na sajmovima u inostranstvu, pomoć pri prevođenju, pozivi inostranim izdavačima i olakšice pri dobijanju autorskih prava, bibliotekarski rad i saradnja, podsticanje književnih večeri i susreta, kao i učestovanja autora i izdavača; 2) podrška filmu – prikazivanje aktuelnih nemačkih filmova u inostranstvu (često u okviru EU filmskih festivala) i podrška nemačkom filmu, učestvovanje nemačkih režisera na međunarodnim filmskim festivalima, podrška koprodukciji, kao i podrška stranim filmovima i rediteljima pri gostovanju na nemačkim filmskim festivalima (npr. na Međunarodnom filmskom festivalu u Berlinu); 3) podrška gostovanjima – turnejama muzičkih orkestara, horova ansambala i grupa, plesnih i pozorišnih trupa u inostranstvu; 4) podrška festivalima, kongresima, seminarima; 5) podrška kroz savetovanje tj. usluge *consulting* i informisanja (u zemljama u razvoju i tranzicije); 6) podrška izložbama – predstavljanju nemačkih umetnika u inostranstvu i 7) umetnička razmena.

Kriterijumi za izbor projekata su umetnički kvalitet. O tom kvalitetu odlučuju eksperti iz različitih oblasti zavisno od vrste programa, oblast primene u partnerskoj državi – relevantnost i održivost projekta, koje procenjuju Gete institut, radna grupa Ministarstva i inostrani predstavnici u mestu u kom se projekat realizuje. Takođe, značajna je podrška umetničkim projektima koji nisu prethodno podržani od strane Evropske unije, savezne države, savezne pokrajine ili privatnih sponzora.

Bibliografija

1. Bound, K., Briggs, R., Holden, J., Jones, S., *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007.
2. Cummings Jr, M.C., *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Centar za umetnost i kulturu, 2003.
3. Dokument: „*Spoljna kulturna politika - Koncept 2000*“, Berlin, 2000.
4. Gavranov, V., Stoković, M., *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1972.
5. Haigh, A., *Cultural diplomacy in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 1974.
6. Janev, I., *Kulturna diplomatija*, Institut za političke studije, Beograd, 2004.
7. Janev, I., *Teorija međunarodne politike i diplomatije i nova definicija politike*, Institut za političke studije, Beograd, 2006.
8. Janev, I., *Diplomatija*, Institut za političke studije, Beograd, 2013.

9. Nye Jr, J.S., *Soft power, Foreign policy*, 1990.
10. Pavlica, B., *Privredni i politički odnosi Srbije sa Nemačkom, 1882-2005*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008.
11. Sofronijević, M., *Srbi i Nemci*, Nova svetlost, Kragujevac, 2003.
12. Visković, I., *Spoljna politika, Repetitorijum*, Beograd, 2005.
13. Vizomirski, M.Dž., Šnajder, S.P., *Kulturna diplomatija*, Balkankult, Beograd, 2006.
14. Šubert, G., *Srbi i Nemci – tradicije zajedništva protiv predrasuda*, Jena, 2010.

Ana JOVAŠEVIĆ

HISTORICAL DEVELOPMENT OF CULTURAL RELATIONS BETWEEN GERMANY AND SERBIA

ABSTRACT

The subject of this paper is the presentation and analysis of the historical development of the German foreign cultural policy as well as its cultural organisation that carries out that policy towards Serbia. The author does it by analysing the characteristics of its cultural policy towards various states (and Serbia) and especially the places, roles and significance that some institutions as the main agents of the German culture play in achieving the goals of this policy in building, promotion and improvement of mutual cultural relations and cooperation between Serbia and Germany. The paper will also discuss the notion of foreign cultural policy and its general characteristics of the German foreign cultural policy, history and the main features and objectives of that policy towards Serbia.

Key words: Germany, foreign cultural policy, Serbia, international co-operation, organisations.